

Stockholm 2006-08-15

Produktion av film på de nationella minoritetsspråken

1. Inledning

Sedan år 2000 är minoritetspolitiken ett eget politikområde med grund i bl.a. regeringens proposition *Nationella minoriteter i Sverige* (prop. 1998/99:143). Sveriges minoriteter är samer, som också är ett urfolk, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar. De språk som omfattas av minoritetspolitiken är samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch. Kulturdepartementet konstaterar att den språkliga och kulturella mångfalden under senare år har ökat i svensk film, men att det saknas en bredare bas för filmproduktion på de nationella minoritetsspråken. Svenska filminstitutet fick därför år 2006 i uppdrag att utreda och lämna förslag på hur produktion av film på de nationella minoritetsspråken skall främjas.

2. Bakgrund

År 1999 ombads Statens kulturråd av regeringen att undersöka hur de nationella minoriteterna skulle få mer utrymme i svenskt kulturliv (*De nationella minoriteterna och kulturlivet, 2001*). Utredningen omfattade inte filmområdet, om än filminstitutets synpunkter rörande *Film i Sameland och Tornedalen* (se nedan) finns med som bilaga. Det konstaterades att kulturrådets generella regelverk utgår från majoritetssamhället med dess nätverk av kulturella institutioner och kulturarbetare – en situation som inte är relevant för minoritetsgrupperna. I de fall kulturrådet stött verksamheter som gynnat minoriteter, är det därför att projekten har levt upp till de vanliga kriterierna och kvalitetsbedömningarna utan att hänsyn tagits till minoritetsaspekten.

Utredning menar att en framgångsrik minoritetspolitik *måste* utgå från förutsättningar specifika för varje enskild grupp. De strukturer som finns inom minoriteterna är bräckliga och består ofta av ideellt arbete. Grupperna är vidare för små för att ekonomiskt kunna bära kostnaderna. Det efterfrågades stöd som normalt inte kunde ges av kulturrådet, varpå man föreslog särskilda medel för en friare disposition än det vanliga stödsystemet. Att frigöra dessa medel från verksamhetens ursprungliga anslag avvisades skarpt av kulturrådet, då en sådan omfördelning skulle leda till negativa reaktioner i motsats till minoritetspolitikens syfte att uppnå större ömsesidig förståelse och kunskap. Från år 2000 har Kulturrådet därför haft ett separat årligt anslag om 8 miljoner kronor, med syfte att främja minoritetsspråk och kultur. Av dessa medel går 1 miljon till ett tidskriftsstöd och resterande till projektbidrag till minoritetsgrupperna. Bidraget kan ges till ändamål inom kulturrådets ansvarsområde, vilket därmed utesluter filmen. Bidrag kan förstås

även sökas bland de ursprungliga stöden för professionella kulturverksamhetsprojekt, men då utan att särskild hänsyn tas till minoritetsaspekten. Utöver dessa Kulturrådets stöd förekommer även andra kulturstöd för minoritetsgrupper, fördelade av andra organisationer som t.ex. Sametingets kulturråd.

Statens kulturråd har i tidigare remissvar till kulturdepartementet påpekat att filmen som massmedium – inte minst när det gäller de yngre grupperna – är ett mycket viktigt instrument för att stärka de kulturella minoriteterna och för de nationella språkens överlevnad och utveckling. Särskilda åtgärder riktade mot de språkliga och kulturella minoritetsgrupperna måste till inom filmpolitiken, menar Kulturrådet. Särskilt med inriktning på barn och ungdom.

Film i Sameland och Tornedalen (2001)

Regeringens ovannämnda proposition ledde till en ny minoritetspråklag som trädde i kraft år 2000 – samma år som Sverige ratificerade Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter. Med detta som bakgrund genomfördes utredningen *Film i Sameland och Tornedalen* om samisk och tornedalsfinsk filmkultur, med Kiruna kommun som huvudman. Där föreslogs att ett resurscenter för samisk- och tornedalsfinsk film skulle etableras år 2002, med hälften av finansieringen via stöd från filminstitutet och hälften som regional motprestation. Centrat skulle främja filmkulturell verksamhet genom att initiera, utveckla och stärka samisk och tornedalsfinsk filmkultur, i syfte att stärka och utveckla samiskan och tornedalsfinskan, språkligt såväl som kulturellt. I 2000 års *filmavtal* fanns inga medel avsatta för minoritetsåtgärder och filminstitutet äskade därför 2 miljoner kronor år 2002, för att använda till att versionera barnfilm på samiska och tornedalska, tillgängliggöra filmerna på bibliotek och bokbussar samt för att starta upp resurscentrum enligt förslag. Inga nya pengar tillkom dock och planerna kunde därför inte realiserar.

Begreppet ”kulturell autonomi”

Ansvar för att utveckla och stärka sin kultur och sitt språk ligger främst hos minoritetsgrupperna själva. Utan deras intresse och vilja är sådana projekt dömda att misslyckas då det saknas legitimitet från de egna grupperna. Kulturrådet menar att en minoritets interna organisation skapar viktiga förutsättningar för att ena och verka för gemensamma mål. En stark inre organisation gör det också möjligt att utveckla egna institutioner, t.ex. inom kulturområdet. ”Ju större möjligheter gruppen har att *själv* driva sådana institutioner, desto bättre för språkets och kulturens framtid eftersom man där kan utveckla och vidarebefordra kulturspecifika företeelser.”

3. Minoritetsgrupperna

Sverigefinnar

Det finns ca 470 000 sverigefinnar, dock saknas uppgift om hur många som talar finska. Sverigefinnarna finns främst i Tornedalsområdet och Mälardalen. De är kulturellt välorganiserade framför allt inom teater och litterär verksamhet. Finska staten finansierar vissa kulturinstitutioner i syfte att främja finsk kultur i Sverige, t.ex. Finlandsinstitutet i Stockholm. Trots en stor andel filmarbetare med sverigefinsk bakgrund, är det väldigt lite finskspråkig film som produceras i Sverige. I våra kontakter med representanter för sverigefinnarna har det dock inte framförts några önskemål om särskilda insatser för att öka den svenska produktionen av finskspråkig film. Däremot skulle det vara önskvärt att importen och distributionen av det stora finskproducerade

utbudet ökade. Med Aki Kaurismäki som ett lysande undantag, är det dessvärre endast ett fåtal av dessa filmer som uppnår en ekonomiskt acceptabel publiknivå i Sverige.

Tornedalingar

Det finns ca 50 000 tornedalingar i Haparanda, Övertorneå och Pajala, av vilka 40 000 talar meänkieli. Det har diskuterats huruvida meänkieli är en dialekt eller ett språk, men har i Sverige status som minoritetsspråk. Tornedalingarnas önskemål har länge varit statliga medel till en egen kulturfond, vilket KUR stödjer i linje med den kulturella autonomins betydelse. Som tidigare nämnts har de även, tillsammans med den samiska minoriteten, drivit kravet på ett särskilt resurscenter för samisk- och tornedalsfinsk film.

Samer

Av totalt ca 70 000 samer finns 20 000 i Sverige. Det talas tre variationer av samiska. Nordsamiska är den största och talas av 75 procent. Det är dock inte alla samer som talar samiska. Sametingets kulturråd fördelar bidrag till samiska organisationer och samisk kultur. Kulturrådet menar att Sametingets kulturråd behöver ökade möjligheter för att kunna stödja befintliga och nya verksamheter. I Nordnorge förekommer viss filmproduktion på *lulesamiska* och det finns ett flertal professionella lulesamiska filmarbetare utexaminerade från Filmhögskolan i Lillehammer. Det finns däremot nästan inga barn som talar lulesamiska, och således existerar nästan ingen barnkultur. Endast 300-500 personer i Sverige förstår sydsamiska och det är då framför allt den äldre generationen. Nordsamiska är den största samiska dialekten och förutsättningarna för språkets överlevnad är relativt goda. Till exempel existerar det ett kulturutbud i form av både litteratur, teater, film och TV. Kontinuerlig film- och TV-produktion har funnits sedan 70-talets början. Norge framförs som ett gott exempel för samisk filmpolitik. Det finns både en god andel samiska filmare, liksom en förhållandevis stor mängd samisk film. Samiska representanter i Sverige har vid ett flertal tillfällen i olika politiska sammanhang framfört önskemål om import och distribution i Sverige av dessa filmer.

Romer

Enligt Invandrarverket fanns det år 1996 15 000-20 000 romer. Romerna delar själva upp sig i svenska romer, finska romer, utomnordiska romer, nyanlända och resande. Romani chib skiljer sig från andra minoritetsspråk genom att framför allt vara ett talspråk. Romani chib är heller inte ett gemensamt språk, utan består av ett 60-tal dialekter spridda över många länder där ca 10 procent av språkets bas anses vara gemensam för samtliga dialekter. Romerna har en stark berättartradition, men däremot mycket begränsat utbud av skrivna texter. Kulturrådets utredning menade att det var av yttersta vikt att skapa samlande institutioner på några orter i landet. Så har också skett, men bristen på homogenitet inom den romska gruppen har försvårat arbetet. Romska filmare existerar knappast i Sverige. Det finns dock önskemål om en särskild mediautbildning för romer, förlagd till Stockholm. En liknande utbildning, *TV-utbildning för romer*, genomfördes för ett par år sedan i Malmö. Liksom för andra minoritetsgrupper finns det ett stort utbud av film på romani chib samt en stor mängd filmfestivaler utomlands, men endast en mindre del når Sverige.

Judar

Enligt *Institutet för Judisk Kultur* finns det ca 17 000 judar i Sverige, varav ungefär hälften bor i Stockholm. Ungefär 5 000 talar jiddisch, men antalet är växande. Största församlingarna finns i Stockholm, Göteborg och Malmö. Judiska församlingen i Stockholm har egen kulturkommitté med kulturpolitiska mål, där man bl.a. ger stöd till judiska filmfestivaler. Liksom för Sverigefinnarna finns det en stor andel filmarbetare

inom den judiska minoriteten, dock är det mycket ovanligt att det i Sverige produceras film på jiddisch. Enligt företrädare för den judiska minoriteten finner man det ofta svårt att finansiera sådana projekt, då de inte ”passar in i något fack”. Precis som för andra grupper finns det en önskan och ett behov av en ökad import av utlandsproducerad film på jiddisch till Sverige.

4. Förslag

- a) Filminstitutet kan konstatera att filmproduktion på minoritetsspråk i Sverige existerar endast i mycket begränsad skala. Detta beror dock inte främst på att sådana projekts ansökningar får avslag från Filminstitutet, utan på att ansökningarna helt enkelt inte kommer in. Orsaken till detta varierar. Inom vissa minoritetsgrupper finns det helt enkelt inte en filmtradition och således heller inga filmskapare. I andra fall kan det vara att filmskaparen förvisso tillhör en minoritetsgrupp, men att filmprojekten inte är på minoritetsspråk. För att råda bot på det låga antalet ansökningar, måste insatser till i ett led tidigare än där Filminstitutet agerar, nämligen hos utbildningsinstitutionerna samt de regionala resurs- och produktionscentrumen. Många av dessa institutioner och organisationer har sitt verksamhetsuppdrag från regeringen och det borde således vara möjligt att den vägen göra förändringar till minoriteternas fördel.
- b) I våra kontakter med företrädare för minoritetsgrupperna har de synpunkter och förslag som inkommit, endast i undantagsfall gällt *produktion* av film. Istället har man föreslagit andra insatser som snabbt skulle kunna ge effekt för att stärka minoritetsspråkens ställning (se vidare under c). De synpunkter som har kommit in har emellertid genererat följande idéer:
 - Öronmärkta pengar till produktion av film på minoritetsspråk, där andra kriterier och kvalitetskrav gäller i linje med detta särskilda produktionsstöds syfte.
 - Ett åtagande av Filminstitutet att finansiera översättning av manus till svenska, i de fall de är skrivna på minoritetsspråk.
 - Ge redan befintliga kulturinstitutioner inom minoritetsgrupperna (t.ex. Sametinget och Judiska Församlingen), egna medel att fördela till filmproduktion i syfte att öka produktion av film på minoritetsspråk.
- c) Som har nämnts tidigare produceras det en stor mängd film utomlands på de svenska minoritetsspråken. Att underlätta för import, distribution och tillgängliggörande av dessa filmer skulle snabbt ha effekt på språkens möjlighet till överlevnad och utveckling. Att dessutom möjliggöra för dubbing och textning av svenska barnfilmklassiker samt att tillgängliggöra filmerna på bibliotek och via festivaler skulle också ha en direkt inverkan på utbudet av film på minoritetsspråk. Ovanstående förslag ligger förvisso utanför uppdragets omfattning, men vi anser dem trots allt viktiga att vidareförmedla.

Oavsett vilka lösningar man föredrar, så är det av största vikt att det tillförs särskilda medel för insatser riktade till minoritetsgrupperna. Att omfördela inom det befintliga filmanslaget är inte bra – vare sig för den nationella filmpolitiken eller för minoritetspolitiken.